

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Izabeli Teresy Szymczak

*„Podmiotowe uwarunkowania stylów komunikowania się u osób
uzdolnionych plastycznie”*

**Rozprawa przygotowana w Instytucie Psychologii Wydziału Nauk Społecznych
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
Promotor: prof. dr hab. Andrzej Edward Sękowski
promotor pomocniczy dr Martyna Płudowska**

Rozprawa mgr Izabeli Teresy Szymczak mieści się na styku trzech działów psychologii: twórczości, różnic indywidualnych i społecznej. Stanowi więc złożone przedsięwzięcie, wymagające znajomości szerokiego spektrum literatury. Wybór zagadnienia oceniam jako ciekawy i ambitny, a dodatkowo trzeba wskazać, że zagadnienie to jest nadal słabo rozpoznane naukowo. Na temat osobowości i funkcjonowania społecznego osób o osiągnięciach twórczych można spotkać bardzo zróżnicowane opinie tak w literaturze naukowej, jak i w wiedzy potocznej, nierzadko w tym przypadku mających status mitów. Tym bardziej należy docenić przedsięwzięcie Doktorantki, która podjęła próbę naukowego rozwikłania zależności pomiędzy wybranymi zmiennymi podmiotowymi i stylami komunikowania się osób uzdolnionych plastycznie.

Rozprawa składa się z następujących części: streszczeń w języku polskim i angielskim, wprowadzenia, sześciu rozdziałów, piśmiennictwa oraz załączników. Streszczenia zawierają zwięzłą charakterystykę zawartości pracy. Zasadnicza część pracy przedstawia się następująco. Krótkie wprowadzenie ma charakter ogólny i sygnalizuje podłoże wyboru zagadnienia oraz zawartość pracy. W rozdziale 1 Autorka zaprezentowała przegląd danych z literatury na temat twórczości i zdolności, ze szczególnym uwzględnieniem uzdolnień plastycznych. W rozdziale 2 omówione zostały dane na temat stylów komunikowania się oraz ich podmiotowych uwarunkowań, w tym temperamentu w różnych ujęciach teoretycznych, osobowości (charakteru), kompetencji społecznych i samotności. Rozdział 3 został poświęcony sformułowaniu problematyki i hipotez badań. Treści zawarte w wymienionych rozdziałach, stanowiących część teoretyczną, zostały dobrze dobrane,

prawidłowo zorganizowane i opisane. Autorka umiejętnie wybrała informacje z literatury psychologicznej. Lektura wskazuje na wysoki poziom kompetencji teoretycznych i erudycję autorki, umiejętność selekcji danych z literatury, dostrzegania luk w wiedzy oraz referowania podstaw teoretycznych badań własnych. Na podkreślenie zasługuje także wprowadzenie graficznych zestawień wybranych koncepcji i modeli teoretycznych.

Pozostałe trzy rozdziały zawierają sprawozdanie z badań własnych. Rozdział 4 zawiera opis metody. Rozdział 5 prezentuje analizy uzyskanych wyników. Rozdział 6 zawiera ogólną dyskusję, ograniczenia badań własnych, rekomendacje dla przyszłych badań oraz implikacje praktyczne uzyskanych wyników.

Przywołane piśmiennictwo jest bardzo obszerne (około 500 pozycji) i zawiera pozycje istotne z punktu widzenia tematyki pracy, obejmującej, jak wskazałam na wstępie, kilka działów psychologii. W załącznikach zamieszczono materiały wykorzystywane w badaniach.

Punktem wyjścia pracy, na poziomie ogólnym, było pytanie o specyfikę stylów komunikowania się osób uzdolnionych plastycznie (co ważne, realizujących te uzdolnienia w ramach studiów wyższych z zakresu malarstwa) oraz o związki stylów komunikowania się z wybranymi zmiennymi podmiotowymi. Doktorantka sformułowała podstawowy problem pracy następująco: Jakie zmienne psychologiczne wyjaśniają style komunikowania się u osób uzdolnionych plastycznie? Na podstawie analizy danych z literatury przedmiotu Autorka sformułowała hipotezy zakładające, że występują związki między wybranymi wymiarami osobowości (charakteru), kompetencjami społecznymi i samotnością, a stylami komunikowania się, specyficzne dla osób uzdolnionych plastycznie, w porównaniu do osób, które takich uzdolnień nie posiadają. Zakładane związki zostały ujęte w liczne hipotezy szczegółowe, o charakterze analitycznym. Oceniam sformułowane pytanie i hipotezy jako ciekawe i osadzone w wybranych modelach teoretycznych zdolności, osobowości i kompetencji społecznych. Jednak brak bardziej całościowego, syntetycznego ujęcia zagadnienia wywołuje u czytelnika pewien niedosyt. Nie jest wystarczający przedstawiony na stronie 73 „Autorski ogólny model teoretyczny leżący u podłoża hipotez szczegółowych”, który zawiera jedynie zestawienie zmiennych i w postaci graficznej wskazuje, że zmienne podmiotowe (temperament, osobowość, kompetencje społeczne i poczucie samotności) wpływają na style komunikowania się za pośrednictwem zdolności plastycznych, pełniących rolę moderatora. Takie założenie budzi moje wątpliwości, gdyż zdolności plastyczne mogą zostać umieszczone na równi ze zmiennymi podmiotowymi, wszak temperament czy

osobowość nie determinują posiadania zdolności plastycznych, chociaż mogą wpływać na realizację potencjału twórczego. Równie uzasadnione jest oczekiwanie, że zmienne względnie stałe, jak temperament, osobowość i zdolności twórcze, wpływają na kompetencje społeczne i poczucie samotności, które tym samym pełnią rolę moderatora dla stylów komunikowania się. Doktorantka zauważa, że bycie osobą uzdolnioną plastycznie niesie także implikacje dla zmiennych podmiotowych. Czy należy rozumieć w związku z tym, że jej zdaniem wszystkie te zmienne pozostają ze sobą w relacjach transakcyjnych? Jeśli tak, ma to także określone implikacje dla formułowania hipotez. Model byłby bardziej informacyjny, gdyby zawierał ścieżki konkretnych oczekiwanych zależności, które zostały rozpisane w licznych hipotezach szczegółowych i zyskałaby na klarowności, gdyby Doktorantka ograniczyła się do najważniejszych jej zdaniem zmiennych podmiotowych oraz tych wymiarów stylów komunikowania się, co do których oczekiwała najsilniejszych różnic pomiędzy osobami uzdolnionymi plastycznie i grupą kontrolną. Pozostałe zależności tym samym pozostałyby przedmiotem eksploracji, bez sformułowanych hipotez kierunkowych. Badania miały charakter korelacyjny i na ich podstawie można wnioskować o związkach pomiędzy zmiennymi, natomiast wyjaśnianie stylów komunikowania się przez zmienne podmiotowe jest możliwe tylko w oparciu o przyjęte założenia teoretyczne, dotyczące tego, co w funkcjonowaniu indywidualnym ma bardziej podstawowy i trwały charakter.

W celu zweryfikowania sformułowanych hipotez Autorka zaprojektowała badanie, w którym wzięły udział osoby studiujące malarstwo na polskich uczelniach oraz równoważna grupa kontrolna. Do pomiaru zmiennych wykorzystano następujące narzędzia w polskiej adaptacji: Interpersonalne Skale Przymiotnikowe Jerry'ego Wigginsa IAS (do pomiaru stylów komunikowania się), Kwestionariusz Temperamentu i Charakteru Cloningera TCI, Kwestionariusz Kompetencji Społecznych Matczak (KKS) oraz Skalę do pomiaru poczucia Samotności de Jong Gierveld. Badane grupy były stosunkowo mało liczne, jednak starannie dobrane. Trzeba podkreślić, że chociaż badania miały charakter korelacyjny, Doktorantka poddała uzyskane wyniki także analizom z uwzględnieniem moderacji oraz regresji, co może przyczynić się do wzmocnienia wniosków wyprowadzonych z modeli teoretycznych. Wyniki potwierdziły występowanie różnic pomiędzy osobami uzdolnionymi plastycznie i grupą kontrolną. Za najważniejsze uzyskane rezultaty Doktorantka uważa następujące: (1) wykazanie różnic odnośnie do mierzonych zmiennych pomiędzy grupą osób uzdolnionych plastycznie i grupą kontrolną; (2) wykazanie, że styl komunikowania się Powściągliwy-

Introwertywny miał wyższe nasilenie w grupie osób uzdolnionych plastycznie niż w grupie kontrolnej; (3) wykazanie moderującej roli uzdolnień plastycznych w predykcji stylu komunikowania się Pewny Siebie-Dominujący za pomocą samokierowania (zmiennej charakterologicznej, osobowościowej); (4) stwierdzenie, że w grupie osób uzdolnionych plastycznie unikanie szkody i wytrwałość (zmiennie temperamentalne) oraz poczucie samotności przewidywały styl komunikowania się Powściągliwy-Introwertywny, natomiast unikanie szkody (zmienna temperamentalna), autotranscendencja (zmienna charakterologiczna) oraz kompetencje społeczne w zakresie ekspozycji społecznej przewidywały styl Niezdecydowany-Uległy.

Od strony merytorycznej oceniam pracę pozytywnie. Najważniejszym kryterium oceny rozpraw naukowych jest wkład do wiedzy, oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. W przypadku recenzowanej pracy zostało ono spełnione. Przede wszystkim rezultatem badań jest wykazanie różnic w niektórych wymiarach stylów komunikowania się osób uzdolnionych plastycznie i osób z grupy kontrolnej, a także odmienności w związkach pomiędzy stylami komunikowania się i zmiennymi podmiotowymi. Oznacza to częściowe potwierdzenie specyfiki badanej grupy w odniesieniu do uwzględnionych obszarów funkcjonowania społecznego. Doktorantka sformułowała postulat przeprowadzenia badań o charakterze podłużnym, które pomogłyby określić zależności przyczynowo-skutkowe pomiędzy uwzględnionymi zmiennymi. Inna możliwość polega na zaplanowaniu badań poprzecznych z udziałem osób uzdolnionych plastycznie na różnych etapach rozwoju, dzieci i młodzieży uczęszczających na zajęcia plastyczne czy do szkół artystycznych. Preferowane style komunikowania się zmieniają się wraz z rozwojem, ale być może także wraz z realizacją zdolności i osiągnięciami twórczymi. Warto również bardziej szczegółowo rozważyć potencjalne znaczenie zmiennych sytuacyjnych dla stylu komunikowania się, jak na przykład faza procesu twórczego, która może wymagać większego skupienia i tym samym samotności i bardziej powściągliwego – introwertywnego komunikowania się, gdy twórca pracuje nad swoim dziełem, natomiast bardziej pewnego siebie – dominującego, gdy dzieło jest przedmiotem oceny zewnętrznej. O takich prawdopodobnych zależnościach Doktorantka sama wspomina.

Dokonując oceny rozprawy z metodologicznego punktu widzenia należy podkreślić odpowiednie kompetencje Doktorantki jako projektantki i realizatorki badań. Dokonała krytycznej analizy procedur badawczych stosowanych przez innych badaczy, zaprojektowała

postępowanie empiryczne adekwatne wobec postawionych pytań i sformułowanych hipotez, prawidłowo wybrała narzędzia badawcze oraz dobrze dobrała metody analiz statystycznych do stawianych przez siebie pytań. Opis procedury badań i analiz statystycznych jest klarowny. Należy podkreślić: (1) uwzględnienie licznych zmiennych podmiotowych; (2) fakt zastosowania różnych metod statystycznych do analizy danych; (3) staranność w doborze badanych grup; (4) ostrożność w formułowaniu wniosków odnośnie do ewentualnych zależności przyczynowo-skutkowych.

Od strony formalnej praca spełnia wymagania stawiane pracom empirycznym z zakresu psychologii. Struktura treści jest adekwatna, sposób prezentacji danych w części teoretycznej i empirycznej oceniam jako na ogół właściwy i klarowny. Pojawiają się niedociągnięcia redakcyjne, jak literówki i niezręczności stylistyczne, brak wskazania w niektórych przypadkach stron przytaczanych cytatów oraz błędy w zapisach pozycji bibliograficznych. W tekście Doktorantka posługuje się przeważnie terminem „charakter”, a niekiedy „osobowość”, przy czym z kontekstów wynika, że chodzi o to samo. Warto byłoby zdecydować się na któryś z nich i uzasadnić merytorycznie swoją decyzję.

Sformułowane uwagi polemiczne i krytyczne nie są na tyle istotne, aby obniżyć ogólną pozytywną ocenę rozprawy. Doktorantka podjęła się ambitnego i trudnego wyzwania w odniesieniu do zagadnienia, które dotąd nie było przedmiotem systematycznych badań z uwzględnieniem tak licznych zmiennych podmiotowych. Przeprowadzone badania pozwoliły na lepsze scharakteryzowanie związków tych zmiennych i stylów komunikowania się w specyficznej populacji – osób uzdolnionych plastycznie, jak również sformułować postulaty odnośnie do dalszych badań. Konkludując formułuję opinię, że rozprawa „*Podmiotowe uwarunkowania stylów komunikowania się u osób uzdolnionych plastycznie*” odpowiada warunkom określonym w artykule 187 ust. 3 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm.), i wnoszę o dopuszczenie mgr Izabeli Teresy Szymczak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

